

Papp Tekla

Gazdasági/üzleti kockázat és a társasági szerződés

In: Auer Ádám, Berke Gyula, György István, Hazafi Zoltán (szerk.)

Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére - Liber Amicorum in honorem Georgii Kiss aetatis suae LXV. 910 p.

Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2018. pp. 723-731.

(Liber Amicorum in honorem Georgii Kiss aetatis suae; LXV.)

(ISBN:[978-615-5877-85-8](#))

Papp Tekla¹

Gazdasági/üzleti kockázat és a társasági szerződés²

1. Bevezető gondolatok

A szerződő felek megállapodásaik megkötésekor olyan ésszerűen előre nem látható gazdasági kockázatokat is vállalhatnak, amelyek bekövetkezése a kontraktusbeli szinallagmát megbonthatja; valamelyik szerződési alany számára aránytalan, teljesíthetetlen többletterhek jelenhetnek meg a szerződéses jogviszonyban. Ilyen, nem kalkulálható gazdasági kockázatot jelenthet az infláció hirtelen megugrása, az árak nagymérvű emelkedése, a munkabérek vásárlóértékének nagyfokú csökkenése, a kereslet-kínálat viszonyainak radikális átalakulása, az áru-, termékpiacok összeomlása, a gazdasági élet szereplőinek (különösen valamelyik szerződő félnek) a fizetéképtelenné válása, a piaci-pénzügyi viszonyok hátrányos változása, valamint a gazdasági ágazatok termelési és likviditási problémái is. Egy vagy több ország gazdaságát és társadalmát átható gazdasági válság a kontraktus megkötés kori tartalommal való fenntartása esetén bármelyik vagy mindegyik szerződő félre nézve méltánytalan és elviselhetetlen rizikók bevállalását róhatja.

¹ intézetvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kar Civilisztikai Intézet

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-[15-2016-00001](#) azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében a "Premier plan a magyar szerződési jog rendszeréről" Lőrincz Lajos Professzori Ösztöndíj támogatásával, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem felkérésére készült.

A 2008-ban kirobbant pénzügyi válság³ a tartalmát adó mind a négyféle eseményt produkálta: a bankválságot, az árfolyamválságot, az adósságválságot és a magas inflációt is.⁴ A gazdasági krízisek előreláthatóságát, megjósolhatóságát (ahogy a 2008-asét is) nehezíti, hogy a globálissá vált gazdasági folyamatok vonatkozásában a pénzügyi kockázatok előzetesen nagyon csekély mértékben számszerűsíthetők.⁵ A szerződési jog sem tudja előre feltérképezni és lefedni a gazdasági válságok generálta kirívó kockázatok eseteit (és ez nem is feladata), csak utólagos „lekövetésre” képes, ekkor azonban „nem lehet ex post a kockázat mértékét nagyobbak megítélni, mint amekkorának a cselekvés pillanatában előrelátható és felvállalható volt egy racionális kockázatvállaló attitűdöt feltételezve.”⁶ A magyar magánjog azonban nem először szembesül ezzel a problémával: a XX. századi nagy gazdasági krízis válságjogi megoldásokat⁷ vont maga után (pl.: valorizáció, gazdatartozások rendezése, moratóriumok).⁸

³ Ehhez lásd: NAGY Zoltán: *A gazdasági válság hatása a pénzügyi intézmények és szolgáltatások szabályozására*. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et politica, Tomus XXVIII., Miskolc University Press, Miskolc, 2010. 229-243.

⁴ KISS Áron – SZILÁGYI Katalin: Miért más ez a válság mint a többi? *Közgazdasági Szemle*, 2014/9., 951.

⁵ FORGÁCS Imre: Kiút a káoszról? A pénzügyi piacok jogának dilemmái. *Jogtudományi Közöny*, 2015/1., 27.

⁶ MÁLIK József Zoltán: A kockázat jogi kezelése és buktatói. *Jogelméleti Szemle*, 2014/2. 11.

⁷ „...e törvények döntően poszt-operatív (tűzoltási) metodikájú jogalkotás termékei, melyek elsősorban gazdasági és szociális jelentőségűek.” In: BENKE József (2016): *Krízis és fedezetelvonás, A csalárd fedezetelvonás elleni hitelezővédelmi jog történeti alapjai és azok mai jelentősége az új magyar Polgári Törvénykönyv tükrében*. Menedzser Praxis, Budapest, 73.

⁸ Lásd GYÖRGY Ernő: Irányított gazdálkodás, állami beavatkozás és a jogrendszer változásai. *Polgári Jog*, 1937/1., 1-11.; VLADÁR Gábor: *A magyar magánjog fejlődésének iránya az utolsó negyedszázadban*. In: Jogalkotás és kodifikátorok, szerk.: RÉVÉSZ B., *lectiones Iuridicae* 15., Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016. 220., 22., 236.; CZUGLER Péter Áron: Hitelválságok kezelése egykor és most, A bethleni konszolidáció magánjogi válságjogának tanulságai a jelenkor számára. *Jogtudományi Közöny*, 2015/1., 37-41.

A fentebb vázolt problémakör jogi aspektusait többféleképpen is felfoghatjuk és megközelíthetjük:

- egyrészt a pacta sunt servanda⁹ és a clausula rebus sic stantibus¹⁰ jogelvek párharcaaként,¹¹ avagy jogbiztonság (stabilitás) versus jogi flexibilitás (változásra alkalmasság) követelményeinek összeütközéseként,¹²
- másrészt a magánjog közjogiasodásának teret nyitó jogi szabályozás leképződéseként,
- harmadrészt a szerződési jogi normák és a magyar judikatúra rugalmasságát próbára tevő jelenségként,
- negyedrészt a szerződő felek magánautonómia-keretei teherbíró képességének fokmérőjeként (pl.: előreláthatósági,¹³ vagy a szerződési körülmények elnehezülésére tekintettel újratárgyalási klauzulák kontraktusokba foglalásának gyakorisága Magyarországon).¹⁴

⁹ Szolnoki Városi Bíróság 3.p.22.195/2010/8.: a pacta sunt servanda elve a kötelmi jog legalapvetőbb szabályának kifejeződése; ennek következetes érvényre juttatása nélkül a szerződéses viszonyok működésképtelenek, s e nélkül a jogbiztonság és forgalombiztonság még megközelítőleg sem tartható fenn.

¹⁰ Csongrád Megyei Bíróság 7.G.40.267/2008/7.: Minden olyan szerződés, amelyet a szerződés megkötését követően nem rögtön teljesítenek, bizonyos fokú kockázatot jelent a felek számára. A szerződéskötést követően olyan változások állhatnak be, amelyek következményeként a szerződés gazdasági egyensúlya teljesen felborulhat, de legalábbis aránytalanságok keletkezhetnek. Amennyiben a szerződő felek megállapodásukkal, szerződésmódosításukkal nem tudják rendezni, ezek kiküszöbölése a szerződésekbe történő beavatkozást teheti szükségessé. Ez történhet bírói úton (Ptk. 241. §), vagy törvényi, rendeleti úton. A clausula rebus sic stantibus tételének alkalmazására – az előbb említett módokon –, csak a felek tartós jogviszonyát rendező szerződések esetén van lehetőség.; 16/2015. (VI. 5.) AB határozat [118] és Salamon László különvéleménye

¹¹ Ehhez lásd TALABOS DÁVIDNÉ LUKÁCS Nikolett: A clausula rebus sic stantibus elv története és továbbfejlődési módozatai a német jogban, figyelemmel a porosz és osztrák magánjogra. *Magyar Jog*, 2015/1., 51-57.; Mónika JÓZON: *Country Report Hungary*. In: *Consumer Debt and Social Exclusion in Europe*, ed.: H.-W. MICKLITZ – I. DOMURATH, Ashgate, Surrey – Burlington, 2015., 90.

¹² JUHÁSZ Zoltán: A szerződési szabadság és határai alkotmányjogi és magánjogi nézőpontból, valamint a 'clausula rebus sic stantibus' elve. *Közjogi Szemle*, 2015/1., 40.

¹³ Mint a román polgári jogban a kontraktusokban alkalmazott kockázatcsökkentő mechanizmusok, például: inflációs indexálásról szóló záradék. *Román polgári jog, A gazdasági élet szereplői és szerződésai a monista polgári jog rendszerében*. Szerk.: VERESS E., Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2015. 196.

¹⁴ ÍH 2015. 59.: Nem a szinallagma védelmét szolgálja a pénzügyi szolgáltató általánosan megfogalmazott, egyoldalú szerződésmódosítást biztosító szerződési kikötése, amely alapján kizárólag a pénzügyi intézmény döntheti el, hogy az eredeti szerződéses egyensúlyt miként fogja biztosítani: ez önkényes, a jogok és kötelezettségek egyensúlyának a fogyasztó hátrányára történő megbomlására ad lehetőséget. A pénzügyi szolgáltató ahhoz fűződő érdeke, hogy a körülmények megváltozása esetére felkészüljön, ugyanolyan fontos, mint a fogyasztó jogos érdeke, hogy előre láthassa, egy meghatározott változás vele szemben milyen következményekkel jár a jövőre nézve,

2. A gazdasági/üzleti kockázat megítélése a társasági szerződés kapcsán

A társasági szerződés, a társasági jogi jogviszony sajátosságaiból eredően, organizációs (jogalanyt keletkeztető) és kooperációs (gazdaságszervező), sui generis megállapodás.¹⁵ A társasági szerződés révén valósul meg a gazdasági társaságok általános gazdasági funkciója, azaz az erőforrások közös gazdasági cél érdekében történő megszervezése.¹⁶ A társasági szerződés alanyai sajátos érdekközösséget alkotnak (együttműködés a profit érdekében soktényezős érdekhálózat által lefedett viszonyrendszerben), mely viseli a cél elérésének kockázatát: helytállást az eredményért, azaz a közösen végzett gazdálkodás rizikójáért (kockázati felelősség).¹⁷ Tehát a társasági szerződés szempontjából a gazdasági-pénzügyi krízishelyzetek megjelenése, kezelése a gazdasági társaságok működésével járó jelenség: a társaság üzleti döntéseiben rejlő kockázatoknak a társaság tagjaira történő telepítése lényegében a gazdasági versenyben piaci szereplőként megjelenő gazdasági társaságot mentesítené a versennyel együtt járó és a piacgazdaságban előforduló hátrányos jogkövetkezmények alól.¹⁸ Önmagában a tévesnek bizonyult gazdasági döntés vagy veszteség nem alapoz meg felelősséget (például a vezető tisztségviselőjét), ugyanis az ésszerű (vagy legalábbis elfogadható) gazdasági kockázat felvállalása akkor sem eredményez kárfelelősséget, ha az üzlet veszteségessé válik, mivel az a piaci gazdálkodással együtt járó természetes

illetve hogy olyan ismeretekkel rendelkezzen, amelyek lehetővé teszik a számára, hogy az új helyzetnek leginkább megfelelő módon reagáljon.

¹⁵ AUER Ádám – BAKOS Kitti – BUZASI Barnabás – FARKAS Csaba – NÓTÁRI Tamás – PAPP Tekla (2011): *Társasági jog*, szerk.: PAPP T., Lectum Kiadó, Szeged, 54.; FARKAS Csaba – JENOVAI Petra – NÓTÁRI Tamás – PAPP Tekla (2009): *Társasági jog*, szerk.: PAPP T., Lectum Kiadó, Szeged, 52.

¹⁶ KISFALUDI András (2007): *Társasági jog*, CompLex, Budapest, 42.

¹⁷ NOVOTNI Zoltán: A kodifikált társasági jog, mint a magyar polgári jog megújulásának eszköze, *Jogtudományi Közlemény*, 1989/2.; 65-73.; KISFALUDI András: *Társasági jogviták választottbíróóság előtt*. In: Acta Conventus de Iure Civili X., szerk.: PAPP T., SZTE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék, Lectum Kiadó, Szeged, 2009. 119.; AUER – BAKOS – BUZASI – FARKAS – NÓTÁRI – PAPP: i.m. 40.; FARKAS – JENOVAI – NÓTÁRI – PAPP: i.m. 38-39.

¹⁸ Fővárosi Ítéletábrla 13.Gf.40.087/2011/15.; A cég képviselőjében eljáró vezető tisztségviselő rossz üzleti döntése, nem jogellenes magatartás és az üzleti kockázat körébe tartozik, BH 2004. 372.; CSEH Tamás: A vezető tisztségviselő döntési felelőssége és az üzleti kockázat, *Gazdaság és Jog*, 2012/9., 3-8.

kockázatviselés körébe esik.¹⁹ Viszont a nyilvánvalóan ésszerűtlen és jogszerűtlen kockázatvállalás már szankciót von maga után (például a vezető tisztségviselő felelősségét a társaságnak okozott kárért):²⁰

- ha a vezető tisztségviselő az ún. piramisjátékból származó, több mint húszezer kisbefektető pénzeszközeinek a társasági jogi szabályok súlyos megsértésével egy földrajzilag távoli, polgárháborúval sújtott afrikai országban jogilag ellenőrizetlen formában gyémántfelvásárlási, illetve kitermelési tevékenységbe fektet be, akkor ezt a társaság érdekeivel nyilvánvalóan ellentétes és súlyosan ésszerűtlen pénzeszköz-felhasználásnak minősül.²¹
- a vezető tisztségviselő felelősségének megállapításához az vezethet, ha a vezető tisztségviselő a gazdasági társaság helyzetét, valamint a piaci környezetet teljes egészében tévesen felmérve, előre láthatóan és kirívóan ésszerűtlen kockázatot vállalt; felróható módon jár el a vezető tisztségviselő, ha úgy köt általa nem ismert idegen nyelven szerződést, hogy annak valós jogi tartalmáról nem győződik meg, úgy utal át külföldi illetőségű off-shore cégnek, mint szerződő félnek jelentős összeget, hogy a teljesítésnek vagy a teljesítés lehetetlenné válásának esetére semmilyen biztosítékot nem köt ki, a társaság mérleg adataiból megállapítható módon, kintlévőségei behajtásának lehetősége csekély, a szerződésszegésből eredő követelésének érvényesítése céljából pedig a szükséges intézkedéseket mindezek ellenére nem teszi meg.²²
- az alperes a piaci környezetet tévesen felmérve előre láthatóan és kirívóan ésszerűtlen kockázatot vállalt: színlelt kölcsönszerződés kötésével (kockázati befektetéssel való piacépítés volt a jogügylet célja) a jogtalanság talaján álló túlzott kockázatot magában hordozó kontraktust próbált leplezni, ez nem felel meg a felperesi társaság érdekeinek, ezzel a szerződéssel a felperes vagyont ésszerűtlenül kockáztatta mindenféle fedezet nélkül az alperes ügyvezető.²³

¹⁹ Győri Ítéltábla Pf. III. 20484/2009/4.; Fővárosi Ítéltábla 5. Pf. 20.581/2009/6.; BDT 2004. 959.; BH 2004. 372.

²⁰ Győri Ítéltábla Gf. II. 20.158/2014/4.; EBH 2011. 2417.

²¹ BDT 2004. 959. II.

²² Fővárosi Ítéltábla 15. Gf. 40.211/2014/8.; Zalaegerszegi Törvényszék 4.G.40.161/2012/98.; EBH 2011. 2417.

²³ Fővárosi Törvényszék Gazdasági Kollégiuma 17.G.40.028/2013/18.; lásd még: BDT 2013. 2954.; BDT 2011. 2602.

Elismert vállalatcsoport esetén a veszteséges szerződések megkötése nem indokolja a konszernjogi felelősség²⁴ megállapítását (azaz nem vonható az ilyen kontraktuslétesítés a hátrányos üzletpolitika körébe), figyelemmel arra, hogy az irányító társaságnak is csak veszteséget jelentő elhibázott üzleti döntés a konszernjogi felelősséget nem alapozhatja meg.²⁵

A gazdasági társaságok külső szerződéses viszonyai ugyanolyan értékelést nyernek a gazdasági/üzleti kockázat szempontjából, mint más jogalanyok kontraktusai. Így egy jogvitában a felperesek megtévesztésre alapítottan támadták meg²⁶ az üzletrész adásvételi szerződést. A szerződéskötés előtt írásbeli tájékoztatót kaptak az alperesektől a kft. anyagi helyzetéről. A felperesek elmulasztottak utána nézni annak, hogy az alperesek jövőbeli elvárásai, a várható gazdasági eredmények reálisak-e, az üzletrész értéke megfelel-e az üzleti elképzeléseiknek. Az üzletrész adásvételi szerződés megkötésére 1994 novemberében került sor, a „Bokros-csomag” pedig 1994 decemberétől került bevezetésre. A kft. és az alperesek által előre nem látható gazdasági esemény volt a gazdasági környezet, viszonyok megváltozása, ezért a választottbíróság úgy ítélte meg, hogy a társaság működésében az ügylet megkötése után bekövetkező, a társaság anyagi helyzetét kedvezőtlenül befolyásoló változások kockázata az üzletrész vevőit (a felpereseket) terheli. A bírói gyakorlat alapján jogi személy is hivatkozhat az általa más gazdasági társasággal kötött szerződés uzsorás jellegére, ilyen esetben az uzsora megállapításának alapfeltétele, hogy az egyik fél válságos gazdasági helyzetét kihasználva jusson a másik fél feltűnően aránytalan előnyhöz.²⁷ Az uzsora szempontjából releváns hátrányos helyzet gazdasági kényszerhelyzetet jelent, a gazdasági kényszer diktálta döntés azonban nem azonosítható a jogi értelemben vett kényszerhelyzettel.²⁸ Így amennyiben egy ingatlant értékesítő gazdasági társaság a szerződéskötéskor nem volt válságos helyzetben, hanem a kft. ügyvezetője volt gazdasági kényszerhelyzetben, a szubjektív feltétel hiányában a társaság által kötött adásvételi

²⁴ Ptk. 3:59. §

²⁵ BH 2008. 91.

²⁶ 1997/6. Választottbírósági határozat

²⁷ eBDT 2005. 1089.

²⁸ Szegedi Ítéltábla Gf. I. 30.446/2013/3.

szervződés uzsorás jellegűnek nem minősíthető.²⁹ A Kúria a jóerkölcsbe ütközés vizsgálatánál arra jutott, hogy nem ütközik nyilvánvalóan jóerkölcsbe az a szállítási szerződés, amit a vevő gazdasági társaság fizetésképtelenséggel fenyegető helyzetben köt meg; ugyanis önmagában az a tény, hogy egy gazdasági társaság fizetésképtelenséggel fenyegető helyzetben vállalja új szerződés megkötését, nem feltétlenül jelenti azt, hogy biztosan nem lesz képes a kötelezettségét teljesíteni, mivel a gazdasági társaság helyzete megváltozhat.³⁰

3. Záró gondolatok

A magyar bíróságok a gazdasági-pénzügyi krízishelyzeteket alapvetően szerződési kockázatként kezelik, és a *pacta sunt servanda* elve mellett teszik le a voksukat a *clausula rebus sic stantibus* tágított értelmű alkalmazása helyett.³¹ A hazai bíróságokhoz hasonlóan az Európai Bíróság is³² – melynek ítélkezési tevékenysége kihat a tagállami bíróságok jogalkalmazási gyakorlatára³³ – szerződési rizikónak tekinti a gazdasági-pénzügyi válságszituációkat, a gazdasági szereplőknek viselniük kell a tevékenységükkel járó gazdasági kockázatokat. Az Európai Bíróság szerint minden szerződéses jogviszonyban fennáll ugyanis annak a kockázata, hogy az egyik fél nem hajtja végre megfelelően a megállapodást, vagy egyenesen fizetésképtelenné válik; ilyenkor a szerződő felek feladata, hogy ezt a kockázatot magában a szerződésben megfelelő módon csökkentsék.³⁴

²⁹ BDT 2016. 51.

³⁰ Kúria Pfv. VII. 20.835/2015.

³¹ Erről részletesen lásd: PAPP TEKLA: *A szerződési jog flexibilitása a gazdasági válság tükrében*, In: *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban*, szerk.: AUER Á. – PAPP T., NKE – PADA, Budapest, 2016. 199-219.

³² C-118/07. 40. ECLI: EU: C: 2009: 715; M. P. MADURO főtanácsnok indítványa C-19/03. II. 24. ECLI: EU: C: 2004: 524; C-162/96. ECLI: EU: C: 1998: 293

³³ GOMBOS Katalin (2009): *Bírói jogvédelem az Európai Unióban*, CompLex, Budapest, 27.

³⁴ C-47/07. ECLI: EU: C: 2008: 726 Masdar Ltd. (UK) v Európai Közösségek Bizottsága; Hasonló álláspontokat lásd még: C-206/08. ECLI: EU: 2009: 540 Eurawasser ügy; C-300/07. ECLI: EU: 2009: 358 Hans & Christophorus Oymanss ügy; C-234/03. ECLI: EU: 2005: 644 Contse és társai ügy

A Gandolfi-féle Ptk.,³⁵ az Európai Szerződési Alapelvek,³⁶ a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei³⁷ valamint az Európai Parlament és a Tanács közös európai adásvételi jogról szóló rendeletervezete³⁸ a szerződés újratárgyalására ösztönzik a feleket a szerződéskötéskor előre nem látható események (melyek a szerződési egyensúlyt megbontják) bekövetkezése esetére. Ha ésszerű határidőn³⁹ belül nem jutnak a felek egyezsége, akkor bírósághoz fordulhatnak a szerződés módosítása vagy megszüntetése végett.

Egyetértünk Nochta Tiborral abban,⁴⁰ hogy a szerződéskötés után felmerülő többletkockázatok méltányos elosztása szükségeltetik,⁴¹ a magunk részéről úgy véljük, hogy ehhez a Gandolfi-féle Ptk., az Európai Szerződési Alapelvek, a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei és a CESL rendelkezései nyújtják a legoptimálisabb eszközt.

Ezek ismeretében a magyar jogalkotó és a magyar bíróság is újraértelmezhetné a problémakörhöz való hozzáállását, hiszen: „A szerződésekbe történő beavatkozás lehetősége és a szerződési szabadságnak a nemzetközi jogösszehasonlításban is felismerhető korlátozása összefügg azzal, hogy az állami szerveknek a szerződésekkel kapcsolatos magatartása a gazdasági élet változásai folytán korunkban világviszonylatban lényegesen megváltozott... Nemzetközi tapasztalatok egyértelműen mutatják, hogy összgazdasági, továbbá nemzetgazdasági szempontok a szerződési szabadság közérdekű korlátozását esetenként szükségessé teszik... gyakran kétséggé válik a felek szerződéskötési szabadsága, a szerződések tartalmának a felek részéről történő meghatározása, sőt a szerződések tartalmának változatlanul maradása is.”⁴²

³⁵ Európai Szerződési Törvénykönyv 2001 (Európai Magánjogtudósok Akadémiája) 97. Cikk, 157. Cikk

³⁶ Principles of European Contract Law 1995-2002 6:111. §

³⁷ Principles of International Commercial Contract 6.2.1., 6.2.2., 6.2.3 §§

³⁸ Common European Sales Law (CESL) 89. cikk

³⁹ A Gandolfi-féle Ptk-nál ez 3, illetve 6 hónap.

⁴⁰ NOCHTA Tibor: *A gazdasági válság mint szerződési kockázat*, In: Ünnepi tanulmányok Sárközy Tamás 70. születésnapjára, szerk.: NÓTÁRI T., Lectum Kiadó, Szeged, 2010. 216.

⁴¹ Ehhez lásd még: 1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről (Bécsi Vételi Egyezmény) 79. cikk (1) bek.

⁴² 32/1991. (VI. 6.) AB határozat